

1.

Всеки дъх, който поемаме, отблъсква непрестанно нападащата ни смърт... Накрая смъртта трябва да възтържествува, тъй като още в мига на рождението ни тя се е превърнала в наша участ и само за кратко си играе със своята жертва, преди да я погълне. При все това с неотслабващ интерес и грижа ние се стараем да продължим живота си колкото е възможно по-дълго, също както надуваме сапунен мехур до последния възможен момент, макар да знаем, че той със сигурност ще се пръсне.

Джулиъс знаеше не по-зле от всеки друг как е прието да се мисли за живота и смъртта. Беше съгласен със стоиците, които твърдяха: „Започваме да умираме от мига, в който се родим“, както и с Епикур, който разсъждаваше: „Където съм аз, смъртта я няма, а където е смъртта, мен ме няма. Защо тогава да се страхувам от нея?“. Лекар и психиатър, той често бе мълвял тези утешения на смъртно болните.

Но макар да вярваше, че тези мрачни размисли помагат на пациентите му, той никога не бе допускал възможността сам да потърси успокоение в тях. До онзи ужасен ден преди месец, когато животът му се промени завинаги.

Случи се по време на ежегодния медицински преглед. Приключвайки рутинните процедури, личният му лекар Хърб Кац – негов стар приятел и състудент, – както обикновено, му каза да се облече и да отиде в кабинета му, за да обсъдят резултатите.

Когато Джулиъс влезе в кабинета, Хърб седеше зад бюрото си и прелистваше медицинския му картон.

- Като цяло състоянието ти е доста добро за шейсет и пет годишен старик. Простатата ти е леко уголемена, но така е и при мен. Кръвната ти картина е добра, нивата на холестерола и липидите са в нормата – лекарствата и диетата си вършат работата. Давам ти нова рецепта за липитор, който в съчетание с джогинга е понижил холестерола ти

достатъчно. Вече можеш да се поотпуснеш и от време на време да изяждаш по едно яйце. Аз лично изяждам по две за закуска в неделя. Ето и рецепта за синтироида. Малко повишавам дозата. Щитовидната ти жлеза постепенно прекратява работата си, здравите клетки отмират и биват заместени от фиброзна тъкан. Но това, както знаеш, е съвсем доброкачествено състояние. Случва се при всекиго, аз самият съм на тироидни лекарства. Да, Джулиъс, всяка част от тялото ни е обречена да старее. Заедно с щитовидната ти жлеза си отива и хрущялът на коленните стави, атрофират космените фоликули, а междупрешленните дискове в поясния дял от гръбнака ти вече нямат предишните качества... Състоянието на кожата ти се влошава: епителните клетки все по-трудно се възстановяват – погледни старческите кератози по бузите си, тези кафяви плоски лезии. – Лекарят вдигна огледало пред лицето на Джулиъс. – Броят им сигурно се е увеличил с дузина от последния преглед. Колко време прекарваш на слънце? Носиш ли шапка с широка периферия, както ти препоръчах? Искам да ги погледне и дерматолог. Боб Кинг е добър специалист. Кабинетът му е в съседната сграда. Ето телефонния му номер. Познаваш ли го?

Джулиъс кимна.

- Той може да изгори по-фрапиращите с течен азот. Миналия месец бях при него, за да премахне някои от моите. Процедурата не е кой знае какво – отнема пет-десет минути. Напоследък дори много от общопрактикуващите лекари я извършват. Искам обаче да отдели по-специално внимание на една от бенките на гърба ти. Не можеш да я видиш, намира се точно под дясната лопатка. Изглежда ми различна от останалите – пигментацията ѝ е неравномерна, а границите ѝ не са отчетливи. Вероятно не е нищо сериозно, но нека дерматологът я види по-отблизо. Какво ще кажеш, друже?

„Вероятно не е нищо сериозно, но нека дерматологът я види по-отблизо.” Джулиъс долови напрегнатост и преднамерена небрежност в тона на Хърб. Без съмнение, думите „пигментацията ѝ е неравномерна, а границите ѝ не са отчетливи”, произнесени от един лекар пред друг, бяха причина за тревога. Те бяха код за потенциален меланом и сега, припомняйки си събитията, Джулиъс си даде сметка, че произнасянето на тази фраза бе мигът, в който безгрижният му живот беше приключил и смъртта, този дотогава невидим враг, се беше материализирала в най-

ужасяващата си форма. Смъртта се настани в живота му и не го напусна повече, а всичките ужаси, които последваха, бяха просто дълъг епилепс.

Боб Кинг беше бивш пациент на Джулиъс, подобно на мнозина други лекари в Сан Франциско. Вече трийсет години Джулиъс беше най-уважаваният авторитет в психотерапевтичната общност. Дългогодишен професор по психиатрия в Калифорнийския университет, той беше обучавал поколения студенти, а допреди пет години беше заемал длъжността председател на Американската психиатрична асоциация.

Каква беше репутацията му? Лекарите не избираха да ги лекува кой да е. Имаше славата на терапевт, способен да те изведе от всяко състояние, на вещь магьосник, готов да направи всичко по силите си, за да помогне на своите пациенти. Именно затова преди десет години Боб Кинг беше потърсил Джулиъс, за да го избави от дълготрайната му пристрастеност към викодин (болкоуспокояващ медикамент, към който лекарите често се пристрастяваха поради неговата достъпност). По това време Кинг наистина беше в сериозна беда: потребността му от викодин беше драстично нараснала, бракът му вървеше към разпад, практиката му западаше и всяка вечер трябваше да гълта цяла шепа сънотворни, за да заспи.

Боб беше опитал да започне терапия, но бе ударил на камък: всички терапевти, към които се бе обърнал, му бяха поставили условието да се включи в рехабилитационна програма за лекари със зависимости. Той не желаше да обсъжда в терапевтични групи личните си проблеми, но терапевтите не бяха склонни на компромис - лечението на практикуващ наркозависим лекар извън рамките на рехабилитационна програма ги излагаше на риска да понесат санкции от страна на медицинския съвет или (в случай че пациентът им допуснеше грешка в клиничната работа) дори да бъдат подведени под съдебна отговорност.

Накрая, почти решен да прекъсне практиката си и да започне анонимно лечение в друг град, Боб се обърна към Джулиъс, който пое риска да го лекува, доверявайки се на способността му да се пребори с викодиновата зависимост без подкрепата на терапевтична група. И макар терапията да беше тежка, каквато впрочем е винаги при зависимостите, в продължение на три години Джулиъс лекува Боб, без да разчита на рехабилитационна програма. Крайният успех, разбира се, остана

професионална тайна, която Джулиъс бе немислимо да споделя и обсъжда с колеги или пък да опише в специализираните издания. Но подобни тайни пазеше всеки психиатър.

Джулиъс напусна кабинета на личния си лекар и седна в автомобила си. Сърцето му блъскаше в гърдите така силно, че сякаш поклащаше цялата кола. Пое дълбоко въздух, за да овладее надигашия се ужас... после още веднъж и още веднъж. Отвори мобилния си телефон с треперещи ръце и набра номера на Боб, за да си запази час за преглед възможно най-скоро.

- Не ми харесва – каза Боб, след като на следващата сутрин огледа гърба на Джулиъс с голяма кръгла лупа. – Ела, искам и ти да я видиш.

Боб го изправи пред стенното огледало и постави голямо ръчно огледало до бенката. Джулиъс погледна отражението на дерматолога - светлокос, червендалест, с дълъг внушителен нос, върху който стояха очила с дебели стъкла – и си спомни, че веднъж Боб му беше споделил как в детството другите деца му се присмивали, че на лицето си има краставица. Боб не беше се променил кой знае колко за изминалите десет години. Имаше същия тревожен вид, както навремето, когато с пухтене и с неизменните няколко минути закъснение пристигаше в кабинета му. В онези моменти Джулиъс винаги неволно си спомняше думите на Белия заек от „Алиса в Страната на чудесата“: „О, мои уши и мустаци, колко късно става!“. Вярно, Боб беше наддал някой и друг килограм, но пък си беше все така нисък. Всички дерматолози бяха ниски. Едва ли някой беше виждал висок дерматолог. Джулиъс погледна очите му – о, изглеждаха разтревожени, зениците им бяха разширени.

- Ето я гадината. – Боб посочи с малка показалка. – Този плосък невус точно под дясната ти лопатка. – Виждаш ли го?

Джулиъс кимна.

Лекарят постави малка линейка до бенката и продължи:

- По-малка е от сантиметър. Учил си дерматология в медицинския университет, сигурно си спомняш основното правило...

- Не си спомням нищичко от дерматологията – прекъсна го Джулиъс. – Обясни ми като на лаик.

- Добре. Запомняхме го по-лесно чрез акронима *АБЦД*. А отговаря на „асиметрия”. Погледни. – С показалката той посочи няколко места от контура на бенката. – Не е съвършено кръгла като всичките други по-гърба ти... Ето, виж например тази... и тази. – Той посочи последователно две по-малки съседни бенки.

Джулиъс пое дълбоко въздух, опитвайки се да снижи напрежението у себе си.

- *Б* означава „белези от ръбовете, граници”. Погледни тук. Знаем, че не виждаш много добре в огледалото. В горния край границата е ясно очертана, а в средната част става неясна, слива се с цвета на околната кожа. *Ц* е „цвят”. Виж, от тази страна е светлокафява. Ако я погледнеш през лупата, ще видиш червена точица, малко черно и може би дори малко сиво. *Д* означава „диаметър”. Размерът ѝ е около осем милиметра. Той сам по себе си не е плашещ, но не можем да сме сигурни колко е стара, тоест с каква бързина нараства. Хърб Кац ми каза, че не е била там при миналогодишния ти преглед. И накрая, при увеличение не остава съмнение, че в средата е разязвена. – Боб остави ръчното огледало и каза: - Облечи си ризата, Джулиъс. – След като пациентът му приключи със закопчаването, Кинг седна на малката табуретка в стаята за прегледи и продължи: - Е, Джулиъс, наясно си какво означава всичко това. Тревожните белези са налице.

- Виж, Боб – отвърна Джулиъс. – Давам си сметка, че предишните ни отношения усложняват ситуацията за теб, но, моля те, не ме карай да върша твоята работа. Приеми, че не знам нищо по въпроса. Освен това имай предвид, че в момента умът ми е завладян от ужас, който постепенно прераста в паника. Искам да вземеш нещата в свои ръце, да бъдеш изцяло откровен и да се погрижиш за мен. Също както аз се погрижих за теб навремето. И, за бога, Боб, гледай ме в очите! Плашиш ме до обезумяване, когато избягваш погледа ми.

- Добре. Прости ми. – Той погледна Джулиъс право в очите. – Навремето ти наистина се погрижи добре за мен. Сега ще направя същото за теб. – Той прочисти гърлото си. – Така. Имам основанията да се съмнявам, че това е меланом. – Виждайки как Джулиъс потръпна, той добави: - Но дори да е така, диагнозата не бива да те отчайва. Повечето – запомни това, – повечетомеланомни се лекуват лесно, макар някои от тях да са наистина упорити. Трябва да се обърнем към патолог, за да разберем някои подробности. На първо място меланом ли е със сигурност. Ако е така, каква дълбочина е достигнал? Метастазирал ли е? Затова първата стъпка е да направим биопсия и да изпратим пробата на патолога. Щом приключим с разговора, ще се обадя на общ хирург, за да направи разрез на лезията. През цялото време ще съм до него. Щом вземе биологичен материал, ще го замразим и изпратим за изследване на патолога. Ако резултатите са отрицателни, чудесно: всичко приключва. Ако резултатите са положителни, тоест, ако действително си имаме работа с меланом, незабавно ще отстраним най-подозрителния лимфен възел, а ако е необходимо, ще извършим резекция и на други възли. Процедурата не изисква хоспитализиране – ще бъде извършена в хирургичния център. Почти сигурен съм, че няма да е необходимо присаждане на кожа и най-много да се наложи да отсъстваш за ден от работа. Местата, откъдето е била отстранена тъкан, ще ти причиняват известен дискомфорт в продължение на няколко дни. Засега, докато не научим повече от биопсията, не мога да ти кажа нищо друго. Не се тревожи, ще се погрижа за теб. Довери се на професионалния ми опит, сблъсквал съм се със стотици подобни случаи. Моята сестра ще ти се обади по-късно днес, за да ти съобщи кога и къде ще бъдат извършени процедурите и да те инструктира как да се подготвиш. Става ли?

Джулиъс кимна. Двамата се изправиха.

- Съжалявам – рече Боб. – Ще ми се да можем да ти спестя това, но няма как. – Той подаде на Джулиъс папка с информационни материали. – Наясно съм, че вероятно няма да имаш никакво желание да я прочетеш, но винаги давам тази информация на пациентите в твоята ситуация. Много зависи от самия човек как ще я приеме: някои намират успокоение в нея, други не искат да се задълбочават и изхвърлят папката веднага щом излязат от кабинета ми. Надявам се след биопсията да ти съобщя добри новини.

Но добри новини така и не последваха – резултатите от биопсията бяха още по-тревожни. Три дни след хирургическата процедура двамата отново се срещнаха.

- Искаш ли да го прочетеш сам? – попита Боб и вдигна заключението на патолога. Джулиъс поклати глава и Боб, след като прегледа набързо още веднъж съдържанието на листа, продължи: - Добре, ще го прочетем заедно. Но нека първо ти кажа: заключението не е благоприятно. Диагнозата се потвърждава: имаме си работа с малигнен меланом, който има няколко... ъм... съществени характеристики: дълбок е, над четири милиметра, разязвен е, и е засегнал пет лимфни възела.

- Какво означава това? Хайде, Боб, не го увъртай. Съществени характеристики, четири милиметра, разязвен, пет възела? Карай направо. Говори ми като на лаик.

- Означава, че изгледите не са никак благоприятни. Меланомът е голям и се е разпространил в близките лимфни възли. Съществува реалната опасност да е метастазирал и в по-далечни възли, но нищо не може да се каже със сигурност преди компютърната томография, която съм насрочил за утре в осем.

Два дни по-късно продължиха разговора. Боб съобщи на Джулиъс, че резултатите от скенера са отрицателни – нямаше признаци за метастази на други места из тялото. Това бяха добрите новини.

- Но въпреки това, Джулиъс, меланомът ти е опасен.

- Колко опасен? – Гласът на Джулиъс подрезгавя. – Какво имаш предвид? Какви са шансовете ми?

- Знаеш, че на този въпрос може да се отговори единствено от гледна точка на статистиката. Иначе при всекиго е различно. В случай на разязвен меланом с дълбочина четири милиметра и пет поразени лимфни възела, статистически погледнато, средната преживяемост е пет години при по-малко от 25 процента от заболелите.

Известно време Джулиъс остана да седи с наведена глава. Сърцето му блъскаше в гърдите, очите му се напълниха със сълзи. Той попита:

- Продължи. Трябва да знам какво да кажа на пациентите си. Как ще се развие ракът? Какво ще се случи?

- Невъзможно е да се предвиди с точност, защото няма да се случи нищо повече, докато меланомът не се появи отново някъде другаде в тялото ти. Но когато това стане, развоят може да е бърз, в рамките на седмици или месеци. Колкото до пациентите ти, въпреки непредсказуемостта на ситуацията, може би не е неразумно да се надяваме, че те очаква най-малко една година добро здраве.

Джулиъс кимна бавно, все още с наведена глава.

- Къде е семейството ти, Джулиъс? Не трябваше ли да доведеш някого със себе си?

- Навярно знаеш, че съпругата ми почина преди десет години. Синът ми живее на Източното крайбрежие, а дъщеря ми - в Санта Барбара. Все още не съм им казал нищо: не исках да ги притеснявам предварително. Пък и без това обикновено ми се отразява най-добре, когато ближа раните си насаме. Но съм сигурен, че дъщеря ми би дошла незабавно.

- Джулиъс, толкова съжалявам, че трябваше да ти съобщя подобна вест. Но все пак ще завърша с нещо обнадеждаващо. В момента се извършват интензивни изследвания – поне дузина лаборатории в страната и чужбина работят много активно. По неизвестни още причини случаите на меланом почти са се удвоили в последните десет години и това в момента е гореща сфера на изследване. Твърде е възможно съвсем скоро да бъде направен пробив.

През следващата седмица Джулиъс живя като в унес. Дъщеря му Евелин, преподавател по класическа филология, още щом научи вестта, пропътува разстоянието от Санта Барбара с автомобил, за да прекара

няколко дни с него. Джулиъс провеждаше дълги разговори с нея, както и със сина си, сестра си и брат си и с най-близките си приятели. Често се будеше в три часа през нощта от собствените си ужасени викове, задъхан и облян в пот. Отмени индивидуалните и груповите сесии за две седмици напред и всеки ден в продължение на часове обмисляше какво да каже на пациентите си и как да им го поднесе.

В огледалото Джулиъс не виждаше отражението на човек, стъпил с единия крак в гроба. Всекидневният петкилометров крос бе запазил тялото му младо и жилаво, без грам излишна тлъстина. Около очите и устата имаше няколко бръчици. Не бяха никак много - баща му до смъртта си не беше имал никакви. Очите му бяха зелени. Джулиъс винаги се беше гордял с цвета им. Очи, които излъчваха увереност и искреност. Очи, които вдъхваха доверие и можеха да издържат всеки поглед. Млади очи, очите на шестнайсетгодишния Джулиъс. Умиращият възрастен мъж и шестнайсетгодишният юноша се взираха един в друг през десетилетията.

Спря поглед на устните си. Пълни, дружелюбни устни. Устни, които дори сега, в това време на отчаяние, бяха готови всеки миг да се разтеглят в топла усмивка. Имаше буйна черна къдрава коса, сивееща единствено на слепоочията. Когато беше юноша в Бронкс, възрастният бръснар, онзи беловлас червендалест антисемит, чиято миниатюрна бръснарница се намираще надолу по улицата, между магазинчето за бонбони на Майер и месарницата на Морис, с ругатни опъваше тази непокорна коса със стоманения гребен и я стрижеше с ножиците. Майер, Морис и бръснарят бяха отдавна мъртви, а шестнайсетгодишният някога Джулиъс беше получил призовка от смъртта.

Една сутрин, в опит да добие известен контрол върху ситуацията, отиде в университетската библиотека и потърси литература за малигнения меланом, но четенето не му помогна ни най-малко. Дори влоши нещата. Оpozнавайки наистина страховитата същност на своята болест, той започна да си представя меланома като лакома твар, която впиваше черни като абанос пипала все по-дълбоко в плътта му. Какъв потрес предизвикваше у него мисълта, че вече не бе най-висшата, господстващата форма на живот. Беше се превърнал в прост гостоприемник, в храна за по-приспособен организъм, чиито ненаситни клетки се делеяха със замайваща скорост, организъм, който водеше светкавична война, анексирайки всяка протоплазма по пътя си, и в

момента несъмнено подготвяше отряди от клетки, които да изпрати по кръвообращението с мисията да колонизират далечните органи – вероятно най-напред щяха да атакуват сочната и крехка земя на черния дроб или порестите ливади на белите дробове.

Джулиъс изостави четенето. Вече беше изминала повече от седмица откакто бе научил за диагнозата си – време беше да престане да отвлича вниманието си и да погледне истината в очите. Седни, Джулиъс, каза той на себе си, седни и мисли за смъртта. Затвори очи.

Ето че смъртта най-сетне се беше появила на сцената. Но по какъв банален начин: завесите бяха рязко дръпнати от някакъв дундест дерматолог с подобен на краставица нос, лупа в ръка и бяла болнична манта, на горния джоб на която с тъмносин конец бе избродирано името му.

А какъв ли щеше да е финалът? По всяка вероятност също толкова банален. В какъв ли костюм щеше да е облечен? Сигурно в омачканата раирана пижама с надпис „Ню Йорк Янкис“ и номера на Димаджо – 5 – на гърба. А декорът? Леглото, на което спеше вече трийсет години, отрупаният с дрехи стол отстрани, нощната масичка, върху която имаше куп непрочетени романи, чието време никога нямаше да дойде. Сълзлив и незначителен финал. Със сигурност, помисли си, Джулиъс, славното приключение на неговия живот заслужаваше нещо по-... по-... какво?

Дойде му наум една сцена, на която се беше натъкнал преди месеци, по време на хавайската си ваканция. Веднъж, докато беше на един от своите дълги походи, съвсем случайно попадна на голям будистки център, където видя една жена да преминава през кръгообразен лабиринт от малки вулканични камъни. Когато стигна до центъра на лабиринта, жената се спря и остана неподвижна – очевидно отдадена на стояща медитация. Отношението на Джулиъс към религиозните ритуали не беше благосклонно и общо взето се колебаеше някъде на границата между присмеха и отвращението.

Ала сега, замисляйки се за онази медитираща млада жена, не го обзеха обичайните остри чувства. Дори усети прилив на състрадание към нея и към всички свои събратя, жертви на еволюцията, която по силата на някакъв необясним каприз ги беше дарила със самоосъзнатост, но не и с

необходимите психически механизми за справяне с болката от преходността на съществуването. Затова година след година, столетия и хилядолетия наред човекът непрестанно изнамираше всевъзможни начини да отрича своята смъртност. Щеше ли да угасне някога поривът на човека да търси по-висша сила, с която да се слее и да просъществува завинаги, божествени инструкции, признаци за наличието на висш замисъл? Щеше ли да спре да си създава все нови ритуали и церемонии?

И все пак, при положение че съм получил смъртната си присъда, продължи размислите си Джулиъс, може би една малка церемония не би ми навредила. Той моментално отхвърли тази мисъл – дотолкова беше тя в противоречие с неприязънта, която цял живот беше хранил към всякакви ритуали. Винаги беше ненавиждал средствата, посредством които религиите лишаваша своите последователи от здрав разум и свобода: церемониалните одежди, тамянът, свещените книги, хипнотизиращите григориански напеви, молитвените колелета, молитвените килимчета, шалове и шапчици, епископските митри и жезли, осветената нафора и виното, последното причастие, поклащащите се глави и полюшващите се в синхрон със старинни напеви тела – всичко това беше за него част от една от най-мащабните и дълготрайни измами в историята на човечеството, която бе замислена така, че да предостави властта на едни, а да държи в подчинение други.

Сега, когато смъртта му беше съвсем близко, Джулиъс си даде сметка, че позицията му бе изгубила своята категоричност. Като че ли му бе останала ненавист единствено към *наложената* принудително ритуалност. Може би една малка лична съзидателна церемония би имала своите предимства. Дълбоко се бе трогнал, прочитайки във вестника как пожарникарите на Кота нула в Ню Йорк спирали работата си, заставали мирно и сваляли шапки, за да отдадат почит, всеки път, когато на повърхността излизал поредният контейнер с тела на новооткрити жертви. Нямаше нищо нередно в това да се отдаде почит на мъртвите... всъщност не, не на мъртвите, а на живота на загиналите. Не беше ли жестът на пожарникарите нещо повече от ритуал за отдаване на почит? Не беше ли той израз на взаимосвързаността между хората? Не засвидетелстваха ли те така своята връзка, единението си с всяка една жертва?

Джулиъс бе усетил по свой начин свързаността си с другите няколко дни след съдбовната среща с дерматолога, докато беше на среща със своята група за подкрепа, състояща се от колеги психотерапевти. Останалите лекари бяха поразени, когато Джулиъс им съобщи за своя меланом. Те го насърчиха да говори и го изслушаха, а после всеки изрази потреса и съчувствието си. След това като че ли всички останаха без думи. На няколко пъти някой понечваше да заговори, но веднага се отказваше. Всички в крайна сметка осъзнаха, че думите не бяха необходими. И прекараха останалите до края на срещата двайсет минути в мълчание. Подобни продължителни мълчания в групата за подкрепа бяха обикновено съпроводени от неловкост, но това беше различно, почти успокояващо. В онзи миг Джулиъс с неудобство призна пред себе си, че настаналата тишина му се струваше „свещена“. Неговите колеги не просто бяха изразили скръбта си - те бяха свалили шапки и заставайки мирно, бяха отдали почит на неговия живот.

А така навярно бяха отдавали почит и на собствения си живот, продължи размислите си Джулиъс. Та с какво друго разполагаме ние, хората? С какво друго, освен с този чуден, благословен период на съществуване и самоосъзнатост? Ако нещо трябваше да бъде почитано и благославяно, то беше именно безценният дар на самото съществуване. Да се изпада в отчаяние, защото животът е краен или защото в него не е заложена висша цел, беше проява на груба неблагодарност. Да се измисля всезнаещ творец и да се посвещава целият живот на безконечно преклонение беше безсмислено. А и разточително: защо беше необходимо да се пилее цялата тази любов в името на един фантазъм, когато любовта на Земята очевидно не достигаше? Много по-разумно беше да се възприеме решението на Спиноза и Айнщайн: човек просто да се поклони пред елегантните закони на загадъчната природа и да се залови да живее.

Тези размисли не за първи път спохождаха Джулиъс – той отдавна знаеше, че съзнанието е преходно. Но от знание до *знание* имаше съществена разлика. Присъствието на смъртта му позволи да се доближи до истинското знание. Не че беше помъдрял, просто всичко, което го беше разсейвало – амбицията, сексуалността, парите, желанието за престиж, одобрение и популярност, – вече го нямаше, в резултат на което бе придобил по-съсредоточен и ясен поглед към света. Не се ли изразяваше именно в тази отстраненост истината, която ни бе завещал Буда? Може би, но той предпочиташе истината на древните

гърци: от всичко с мярка. Няма да усетиш как животът ти ще мине, ако не захвърлиш сакото и не се присъединиш към веселбата. Освен това струва ли си да бързаш към изхода, преди да е настъпил краят на спектакъла?

*

След няколко дни, когато Джулиъс се почувства по-спокоен, а пристъпите на паника се разрешиха, мислите му се насочиха към бъдещето. Една година добро здраве. „Въпреки непредсказуемостта на ситуацията, може би не е неразумно да се надяваме, че те очаква най-малко една година добро здраве”, беше казал Боб Кинг. Но как да оползотвори тази година? Беше решен да не пропилява това време във вайкане, че то не е повече от година.

Една нощ, неспособен да заспи и зажаднял за някаква утеха, той неспокойно взимаше и зачиташе книга след книга от библиотеката си. Не попадеше на нищо от собствената си област, което да е дори до известна степен съотносимо към ситуацията, в която се намираше, нищо, което да му подсказе как да живее или да осмисли последните си дни. Докато в един момент погледът му попадна върху орфаното издание на „Тъй рече Заратустра” от Ницше. Джулиъс познаваше добре тази книга: преди десетилетия, докато работеше върху статия за значителното, но непризнато влияние на Ницше върху Фройд, беше я изучил в дълбочина. Джулиъс смяташе, че „Заратустра” е дръзка книга, която повече от всяка друга можеше да научи човек да почита живота и да му се наслаждава. Да, може би в нея бе ключът. Твърде нетърпелив, за да чете поред, той прелистваше на случайни страници и поглъщаше с поглед редовете, които сам бе подчертал.

Да промениш „беше” на „така го пожелах” – единствено това бих нарекъл спасение.

Ето как разбираше Джулиъс тези думи на Ницше: трябваше сам да избере как да живее оттук нататък, трябваше да изживее живота, а не да се оставя да бъде изживян от живота. С други думи, трябваше да обикне своята участ. Припомни си често задавания от Заратустра въпрос, сега сякаш отправен към него: би ли желал да изживяваш живота, който водиш сега, отново и отново през цялата вечност. Това беше любопитен мисловен експеримент и колкото повече размишляваше върху въпроса, толкова повече той приемаше характера на напътствие: Ницше ни беше оставил посланието да живеем живота си по такъв начин, че да сме готови да го повтаряме без никакви съжаления безчет пъти във вечността.

Прелиствайки страниците по-нататък, Джулиъс попадна на два изрази, подчертани дебело с електриковорозов маркер: „Изживей живота си” и „Умри точно навреме!”.

Точно това търсеше. Изживей живота си възможно най-пълно и тогава, и само тогава, умри. Не оставяй и миг от живота неизживян. Джулиъс често уподобяваше тези думи на Ницше на Теста на Роршах с мастилените петна – те позволяваха толкова различни интерпретации и зависеше от нагласата на читателя коя от тях ще вземе превес. Сега Джулиъс четеше със съвсем друга нагласа. Присъствието на смъртта го бе просветлило и той възприемаше текста по съвсем различен начин: на всяка следваща страница той съзираше свидетелства за една пантеистична взаимосвързаност, на които преди не бе обръщал внимание. Колкото и Заратустра да възхваляваше самотата, колкото и да изтъкваше необходимостта от уединение за раждането на великите мисли, той все пак обичаше и подкрепяше другите, беше се посветил на мисията да им помогне да се усъвършенстват и да надмогнат себе си, споделяше с тях своята зрялост. *Споделяше с тях своята зрялост* – именно в това беше ключът.

Той върна „Заратустра” на мястото ѝ, седна в тъмнината на стаята и взрян през прозореца в светлините на преминаващите по моста Голдън Гейт автомобили, продължи да размишлява върху думите на Ницше. След няколко минути го осени дългоочакваното прозрение: вече знаеше как ще прекара своята последна година. *Щеше да живее точно както бе живял предната година, по-предната година и изобщо всички предходни години.* Обичаше професията си, обичаше да общува с хората и да им помага да променят себе си. Може би психотерапевтичната

работа по някакъв начин компенсираше онова, което бе изгубил със смъртта на съпругата си, може би му бяха потребни одобрението, утвърждението и благодарността на онези, на които помагаше. Но дори да беше така, дори да се водеше от тези не съвсем безкористни мотиви, той беше благодарен, че имаше работата си. Бог да я благослови!

Отиде до картотеката си, заемаща цяла стена, и издърпа едно от чекмеджетата, пълни с картони и аудиозаписи на терапевтични сесии, проведени преди много време. Започна да преглежда имената, всеки картон беше документирал горчива човешка драма, разказана някога в същата тази стая. Повечето от лицата на пациентите моментално изникваха в паметта му. Някои не можеше да си припомни веднага, но беше достатъчно да зачете няколко реда от бележките си и техните ликове също изплуваха в съзнанието му. Някои беше забравил безвъзвратно – и лицата, и историите им бяха заличени завинаги от спомените му.

Както повечето терапевти, и Джулиъс не бе способен да остане равнодушен пред нестихващите атаки срещу психотерапията. Те идеха от всички посоки: от фармацевтичните компании, финансиращи режисирани изследвания, които да потвърждават ефективността на лекарствата и по-краткотрайните терапии; от мотивационните оратори; от ордите ню ейдж лечители и гурута, съперничаещи си за сърцата и умовете на страдащите. И разбира се, отвътре също – никак не бяха за подценяване и собствените съмнения: зачестилите необикновени открития в областта на молекулярната невробиология караха и най-опитните терапевти да се съмняват в ползата от своята работа.